

Grethe Ilsøe
21. maj 1933 – 4. juli 2015

AF
ERIK NØRR

Grethe Ilsøe 1993. Foto: Bjarne Lüthcke (Scanpix).

Grethe Ilsøe blev født i Lellinge, hvor faderen, Vilhelm Madsen, var direktør for Køge-Ringsted-banen. Senere flyttede familien til Køge (herom senere). Hun blev student fra Haslev Gymnasium og tog magisterkonferens i historie i 1959 fra Københavns Universitet. Ved valg af konferens havde hun fra valgt en karriere i gymnasiet, og hun havde allerede i sin studietid, både i forbindelse med større opgaver og specialet, som hun fik Københavns Universitets sølvmedalje for (*Huitfeldt-manuskripter*, udgivet som bog 1976), anvendt kildemateriale fra Rigsarkivet. Da det desuden var en tid med mangel på kandidater, havde man en stilling ledig til Grethe Ilsøe i Rigsarkivet, straks efter hun havde forladt eksamensbordet. Den 15. oktober 1959 begyndte hun i Rigsarkivet.

Arkivvæsenet blev en livsopgave for hende. Hun var arkivar i Rigsarkivet 1959-64, hvorefter hun kom i turnustjeneste på Landsarkivet på Jagtvej i København. Overraskende for rigsarkivaren og kolleger i Rigsarkivet søgte hun i 1965 forflyttelse til Landsarkivet. Man troede dengang i Rigsarkivet, at det var finere at være ansat dér end i et landsarkiv. Men Grethe Ilsøe fandt sig godt til rette på Landsarkivet og blev her indtil sin pensionering i 1996 – først som arkivar, derefter i en årrække som souschef og i perioden 1985-96 som landsarkivar.

Da hun blev ansat, var arkivvæsenet en gammeldags, hierarkisk opbygget, mandsdomineret arbejdsplads. Men hun fandt snart sin plads blandt en række yngre, idérige arkivarer, som i 1960'erne kæmpede for en bevidstgørelse af arkivarerne om arkivfaget. Dette skete i samarbejde med den nye rigsarkivar, Johan Hvidtfeldt, og lå i tråd med 1960'ernes teoretiske diskussion og metodedeбат inden for historievidenskaben. Grethe var i høj grad med i nybruddet. Hun var blandt initiativtagerne til tidsskriftet *Arkiv. Tidsskrift for arkivforskning*, hvis første nummer udkom i april 1966. Tidsskriftet skulle indeholde artikler om arkivaliernes udnyttelsesmuligheder og om administrationshistoriske og arkivteoretiske emner. Det skulle henvende sig til historikere og andre arkivbrugere samt til arkivernes egne medarbejdere. Som fremhævet af Hvidtfeldt var det vigtigt, at det blev arkivarernes eget tidsskrift, hvorfor ledelsen ikke skulle sidde i redaktionen. Grethe Ilsøe skrev selv en række artikler til tidsskriftet, som i en årrække blev et vigtigt forbindelsesled mellem arkivarer og den øvrige historikerverden. Samme år, som tidsskriftet så dagens lys, fandt det første af mange arkivfaglige seminarer sted i Løgumkloster, også til dette var hun som formand for Arkivarforeningen blandt initiativtagerne.

Hurtigt fik Grethe Ilsøe ledelsesopgaver. Hun arbejdede godt sammen med landsarkivar Harald Jørgensen (landsarkivar 1963-77), som mest tog sig af de overordnede opgaver, og som også i perioder var

bortrejst. Hun havde derfor som souschef den direkte og personlige kontakt med medarbejderne. I endnu højere grad blev de administrative og arkivfaglige ledelsesopgaver overladt til hende i efterfølgeren Sune Dalgårds landsarkivartid (1977-85). Hun omtalte det selv som „et perfekt og frodigt samarbejde“, men i praksis fungerede hun som den virkelige leder af arkivet. Sune Dalgård kom helst ikke ud blandt de ansatte, og mange beslutninger blev taget ved det ugentlige tirsdagsmøde, hvor det var Grethe Ilsøes opgave efterfølgende at få Dalgårds tilslutning til de beslutninger, der var blevet taget på mødet under hendes ledelse. Hun var derfor godt rustet til at overtage landsarkivarposten i 1985, da Sune Dalgård gik på pension.

Hun gik engageret ind i ledelsesopgaven og udviklede Landsarkivet til en moderne brugerorienteret institution. I 1995 fik hun ansat ildsjælen Charlotte S.H. Jensen til at tage sig af formidling af arkivet og dets samlinger i en bredere sammenhæng, end det hidtil var blevet gjort.

Grethe Ilsøe formåede at skabe en virkelig god arbejdsplads, hvor personalet kunne lide at være både fagligt og socialt. Den enkelte medarbejder havde frihed under ansvar, og den medarbejder, som kunne udføre arbejdet, fik lov til det (i gamle dage var arkiver og andre statsinstitutioner meget opdelt i faggrupper). Hun interesserede sig også for personalets private forhold og fulgte levende med i, hvordan det gik med de ansattes børn. Hun åbnede Landsarkivet for samarbejde med lokalhistoriske arkiver, museer og historieverdenen i øvrigt. Grethe Ilsøe kunne lide at tale med folk, og folk kunne lide at tale med hende, hvilket førte til, at Landsarkivet ofte fik besøg, og dette førte meget ofte til nye samarbejdsrelationer til gavn for begge parter.

Hun ønskede også, at Landsarkivet var repræsenteret i forenings-sammenhæng og ved aktiviteter, f.eks. i Dansk Historisk Fællesforening (det senere Dansk Historisk Fællesråd, hvor hun selv blev formand) samt i Selskabet for Dansk Skolehistorie, hvor hun sad i bestyrelsen i en periode. I sin landsarkivartid indgik hun i et netværk med kvindelige ledere, hvilket var medvirkende til, at hun blev udpeget som medlem af Det Ethiske Råd 1991-93. Grethe Ilsøe var også medlem af Kildeskriftselskabet og en periode medlem af bestyrelsen, og i 1999 blev hun medlem af Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie. Hun knyttede forbindelse til universiteterne ved i en del år at være censor i historie.

Hun sørgede altid for, at Landsarkivet deltog i de nordiske arkivmøder, hvor hun selv var med til at arrangere mødet i København i 1971, og senere deltog hun i møderne hvert tredje år frem til hendes afgang som landsarkivar. Hun videreførte ordningen med nordisk arkivudveksling, så arkivarer kunne opholde sig i et andet lands arkiv-

væsen op til en måned. Det var ofte Landsarkivet i København, der fungerede som dansk værtsinstitution. I 1982 overtog Grethe Ilsøe posten som hovedredaktør af det fællesnordiske arkivtidsskrift *Nordisk Arkivnyt* efter Harald Jørgensen, og hun gav tidsskriftet et nyt og mere moderne layout. Hun ændrede også tidsskriftet, så det blev mere arkivfagligt, og hun indførte en sammenlignende arkivstatistik for alle de nordiske lande, som stadig eksisterer i samme skikkelse. Ved sin overtagelse af redaktørhvervet fik hun lejlighed til selv at foretage en længere nordisk odysse til arkiverne i Vasa, Stockholm, Härnösand, Östersund, Trondheim og Oslo, hvilket gav hende vigtige nordiske forbindelser.

De nordiske forbindelser gav sig også udslag i et nært samarbejde mellem landsarkiverne i København og Lund og stadsarkiverne i København og Malmø. I dette samarbejde arbejdede Grethe Ilsøe for udveksling af personale mellem de fire arkiver. En frugt af samarbejdet var også den fælles dansk-svenske publikation *Over Øresund/Över Öresund* (1993) med vejledning for danske brugere, der benyttede svenske arkiver, og for svenske brugere, som ønskede at benytte materiale i danske arkiver.

I hendes periode som landsarkivar udviklede Landsarkivet en stor indtægtsdækket virksomhed, hvilket muliggjorde ansættelse af nye medarbejdere i en periode, hvor der ellers var stillingsstop. Også i forbindelse med større ordningsopgaver blev der tilknyttet en række midlertidige medarbejdere. Hendes omsorg for de enkelte medarbejdere førte til, at hun via sine mange netværk fik skaffet en række af de midlertidigt ansatte ansættelse ved andre arkiver og museer.

Blandt de opgaver, Grethe Ilsøe med glæde tog sig af, var styringen af Landsarkivets store konserveringsværksted. Hun deltog i arbejdet med prioritering af, hvilke arkivalier der burde konserveres, og de mange besøg og rundvisninger omfattede altid et besøg i konserveringsværkstedet. Også Landsarkivets omfattende bibliotek var vigtigt for hende. Hun stod for indkøb og for, at bøgerne blev opstillet efter en ny plan. Biblioteket var til stor nytte for både personalet og læsesalsbrugerne. Desværre var der ikke ved Landsarkivets sammenlægning med Rigsarkivet forståelse for bibliotekets værdi. Hun udarbejdede også en arkivbibliografi, som bestod af mere end 3.500 bidrag. Bogen blev udsolgt og måtte komme i et nyt oplag.

En anden side af Grethe Ilsøe var, at hun faktisk godt kunne blive vred, når hun fandt, at hun selv eller Landsarkivet blev urimeligt behandlet. En sådan situation opstod i forholdet til rigsarkivar Vagn Dybdahl, som hun mente forfordelte Landsarkivet for Sjælland i en række sammenhænge. Hun fandt også, at der manglede åbenhed i forbindelse med arbejdet med den nye arkivlov. Hun var der-

for initiativtager til seks arkivchefers og tre tillidsmænds klage til Kulturministeriet over rigsarkivaren i 1990. Hun involverede sig i de følgende år i arkivadgangsproblematikken i forbindelse med arkivlovsarbejdet.

Selv om Grethe Ilsøe på mange måder blev betragtet som „fru landsarkiv“, gik hun positivt ind for, at Landsarkivet skulle indgå i et samlet nyt arkiv for Rigsarkivet og Landsarkivet i Ørestaden. Hun blev medlem af bedømmelseskomiteen ved arkitektkonkurrencen, og hun deltog sammen med rigsarkivar Johan Peter Noack og Erik Stig Jørgensen i en rejse til flere europæiske lande for at studere arkivbygninger; desværre valgte komitéen og daværende kulturminister Jytte Hilden et projekt, som det var økonomisk urealistisk at gennemføre i praksis, og Landsarkivet forblev på Jagtvej indtil 2011.

Lige siden studietiden var Grethe Ilsøe optaget af forskning, og hun var fortaler for, at arkiverne skulle være forskningsinstitutioner. Hun valgte i 1960'erne at blive overenskomstansat arkivar og fik herved en forskningstid på 2/7 af tjenestetiden. Det var nærliggende for en arkivar at tage administrationshistoriske emner op i sin forskning, da man havde nær adgang til kilderne, og da en sådan forskning både kunne støtte ved læsesalsbetjening og ved indsamlingen af arkiver fra forvaltningen. Et eksempel på en administrationshistorisk artikel affødt af arkivararbejdet fra hendes hånd er bidraget i *Arkiv* fra 1966 om „De kgl. bygningsinspektorer“. I begyndelsen af 1970'erne var hun med i det første forsøg på anvendelse af edb til tingbogsregistrering.

Arkivvæsenets beskæftigelse med det administrationshistoriske område blev sat i system, da Statens Humanistiske Forskningsråd i 1974 efterspurgte forsømte områder i dansk humanistisk forskning. Sammen med Harald Jørgensen og Helle Linde foreslog Grethe Ilsøe et forskningsprojekt vedrørende dansk lokaladministrations udvikling fra 1660 til 1868. Dette førte til et stort forskningsrådsinitiativ og en lang række administrationshistoriske værker. Grethe Ilsøe og Helle Linde blev de to første medarbejdere ved projektet. Som det første bind i antologiserien *Administrationshistoriske Studier* udkom Grethe Ilsøes undersøgelse *Vejen til embede. En undersøgelse af udnævnelserne til kgl. retsbetjent- og magistratembede 1735-65* som bog i 1978. Hun fik på flere måder indflydelse på det nye forskningsområde „administrationshistorie“. Hun skrev i tidsskriftet *Arkiv* i 1979 artiklen: „Administrationshistorie. Bidrag til beskrivelse af et forskningsområde“, som i 1980 medførte debat i et helt nummer af *Arkiv*.

Administrationshistorien udviklede sig i 1990'erne til forvaltningshistorie, som blev genstand for et nyt forskningsrådsinitiativ: Stat, forvaltning og samfund, hvor Grethe Ilsøe blev medlem af styringsgruppen sammen med Ditlev Tamm, Tim Knudsen og Erling Ladewig Pe-

tersen. Projektet var et samarbejde mellem historikere, jurister og politologer, og det afsluttedes med værket *Dansk Forvaltningshistorie* i tre bind (2000).

I bogen *Vejen til embede* om retsbetjentene havde Grethe Ilsøe anvendt begrebet kollektiv biografi, også kaldet prosopografi. Den kollektive biografi er ifølge hende i *Personalhistorisk Tidsskrift* 1985 en „historisk undersøgelsesmetode, som består i gennem indsamling, analyse og systematisering af data vedrørende en ud fra et væsentligt fælles kriterium (i hendes bog: juridisk embedseksamen) nøjagtigt defineret gruppe personer at nå frem til gruppens karakteristika“. Samme metode benyttede hun også i andre afhandlinger. Det gælder eksempelvis bidraget til antologien i anledningen af 100-året for historikeren Anna Hudes disputats i 1993, hvor hun skrev om: „Kvindelige arkivarer 1889-1992 – en kollektiv biografi“, og i flere af de antologier, som hun udgav sammen med en række kvinder. Grethe Ilsøe nævnte i sin artikel, at de kvindelige arkivarer i overvejende grad giftede sig med fagfæller. Hun var selv gift med to fagfæller, først med Harald Ilsøe og derefter med Erik Stig Jørgensen, der i en årrække var overarkivar i Rigsarkivet. Sidstnævnte har haft stor betydning for hendes virke.

Uden egentlig at være kvindesagsmenneske var Grethe Ilsøe i sin forskning optaget af kvinderne og deres underrepræsentation i historieforskningen. Hun indgik sammen med en række kvindelige historikere, som var „opfyldt af retfærdig harme over, at kvinder endnu engang var overset i et stort danmarkshistorisk samleværk“ i en del år i et netværk, som ud over det sociale fællesskab udgav en række antologier, der både viste, at der fandtes kilder om kvinder i arkiverne, og hvordan disse kilder kunne udnyttes. Grethe Ilsøe havde allerede vist vejen hertil i sin artikel „Om kvinder på kapitalmarkedet“ i festskrift til Thelma Jexlev i 1985 (*Fromhed og verdslighed i middelalder og renaissance*). Jeg skal indskrænke mig til at nævne to af antologierne. For det første: *Søg og I skal finde. Veje til kvinders historie i arkiver og samlinger* (1991); heri skrev hun om „Barselsnød og børnedød“, og for det andet antologien *Bur. Kan, kan ikke. Vil, vil ikke. Kvindeliv i perspektiv* (1996), hvor hun skrev om kvindelige straffefanger i perioden 1871-85. Samarbejdet med de kvindelige historikere gav sig også udslag i arkivudstillinger, som vakte stor interesse.

Dette førte naturligt til, at Grethe Ilsøe efter sin afgang som landsarkivar i 1996 blev inddraget i arbejdet med *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*. Hun blev både formand for udgivelseskomiteen og fik plads i redaktionen. Grethe fik på tre områder stor indflydelse på værket. Dels sørgede hun for, at en række kvinder fra perioden før 1850 fik plads i værket, og hun skrev selv om en del af disse kvinder, dels bidrog hun til, at værket udnyttede de store samlinger af privatarkiver, og hun fik

også ansvaret for, at der blev fundet korrekte og fuldstændige biografiske oplysninger om kvinderne. Sidst, men ikke mindst var hun ansvarlig for, at projektet blev gennemført som planlagt og inden for bevilningen. Regnskabet passede på krone og øre, som hun med berettiget stolthed fortalte.

Jeg indledte med at nævne, at Grethe Ilsøe stammede fra Køgeområdet. Dette betød, at hun bevarede tilknytning til byen, og at hun også forskningsmæssigt behandlede emner fra byens historie, bl.a. i to festskriftsartikler: „De Kjøge-skomagere omkring 1800 – en socialdemografisk undersøgelse“ (i festskrift til Knud Prange 1990); og „Planer og virkeliggørelse – om oprettelse af en borgerskole i Køge i 1808“ (i festskrift til Vagn Skovgaard-Petersen 1991).

Det var derfor naturligt, at det festskrift, som nogle kolleger på Landsarkivet i 1993 overrakte hende, da hun fyldte 60 år, handlede om Køge. Det bar titlen *Køge Bys Borgere 1753* og handlede om, hvor mange vigtige oplysninger man i de gamle rådstuearkiver kan finde om en bys borgere. Årstallet 1753 var ikke tilfældigt valgt, da der netop i dette år er bevaret en meget tidlig folketælling fra Køge og flere andre sjællandske byer.

Trods sygdom fortsatte Grethe Ilsøe med at beskæftige sig med forskning og historie til det sidste. Hendes sidste artikler handlede om Frederiksberg Kirke, og i *Festskrift til Svend Ahrensbach* fra 2013 skrev hun artiklen: „Godtfolk, skarnsfolk og andre folk. Sådan som man kan møde dem i Rigsarkivet“. Et aktivt og entusiastisk arkivmenneske havde sluttet sin indsats.